

Török Lajos

„RENDSZERVÁLTÁS” A SZOCIALISTA DETEKTÍVTÖRTÉNETBEN

Írásom címe önellentmondásnak tűnhet, ugyanis egy olyan eseményt és műfajt kapcsol össze, amelyek aligha említhetők egy lapon. Különösen akkor, ha a „rendszer-váltás” kifejezést nem pusztán a kérdéses zsáner történetére összpontosító elbeszélés metaforájaként használom, hanem annak történelmi-politikai kontextusában is. A fogalom efféle igénybevételét ugyanis maga a műfaj teszi kérdésessé a nevében található jelző világnézeti/ideológiai és nyelvi sajátosságainak korhoz kötöttsége miatt. Vagyis: a terminus és a zsáner között csak az *előtte* és az *utána* időbeli relációját tételezhetnénk, egyidejűséget nem. Ennek következtében a címben jelölt műfajról és egy azon belül diagnosztizálható fordulatról értelmetlen volna beszélni. Különösen akkor, ha a zsáner arculatát meghatározó korpuszra vetünk egy pillantást. A szocialista detektívtörténet (vagy ahogy a szakirodalomban gyakran nevezik: a „szocialista krimi”) műfaji mintázatai a Kádár-kori bűnügyi tárgyú próza azon (élet)műveiből eredeztethetők, amelyek a kommunista államhatalom politikai eszmerendszerét, értékrendjét képviselték és közvetítették. Ide sorolható egyrészt a pártállami idők „keményvonalas”, vagyis a rezsimit írásaikkal hűségesen szolgáló szerzőinek (Szabó László, Berkesi András, Mattyasovszky Jenő) munkássága. Közös bennük, hogy bűnfo-galmukat a szocialista világrend megdöntése érdekében tevékenykedő ellenségtípusokra (volt horthysta katonatisztekre, nyilasokra, 1956-os ellenforradalmárookra stb.) alapozták, s a kémelhárítás eredményes munkáját igyekeztek dokumentálni. E szerzők mellett említhetők még azok is (többek között Fóti Andor, Mág Bertalan, Ádám Zsigmond), akik a kommunista államhatalom első évtizedeiben rendőrtiszti karriert futottak be, s többnyire élet elleni, illetve a társadalmi és a magántulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények elkövetői után kutattak, s nyugállományba vonulásuk után fegyvereiket tollra cserélve fogtak hozzá nyomozói pályájuk során szerzett élményeik megírásához.

Bár a szocialista detektívtörténetnek az előbb említett, döntően az 1960-as évek közepétől kibontakozó változatai a kommunista uralom bukásával elveszítették aktualitásukat, a műfaji hagyomány 1989 utáni végérvényes eltűnéséről még nem beszélhetünk. Ennek oka az, hogy

az előbb említett szerzők életművei közül több csak évekkel a kommunista diktatúra összeomlása után zárul le. A Mattyasovszky Jenő nevével összeforrt Hód-regények utolsó darabja 1991-ben lát napvilágot, Berkesi András és Mág Bertalan munkássága pedig 2001-ben, a szerzők halálával fejeződik be. A három életmű 1989 utáni korpusza a szocialista krimi rendszerváltás utáni modulációinak egy-egy sajátos alternatíváját reprezentálja. Műfaj történeti szempontból mindhárom esetben igazi húzónévről van szó. Mattyasovszky, Berkesi és Mág a Kádár-kor legnépszerűbb alkotói közé sorolható. Műveik több tízezer példányban jelentek meg; regényeikből, elbeszéléseikből filmes adaptációk készültek. Valószínűleg ez a siker is közrejátszhatott abban, hogy a Kádár-rezsim bukása után írott alkotásaik is a korabeli népszerű irodalom legkeresettebb darabjai közé tartoztak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a politikai fordulat ellenére ezek a nevek továbbra is piac-képesnek számítottak. Ennek legalább három oka lehet. Először az, hogy potenciális olvasóik a népszerű irodalmat kedvelő egykorú közönségnek ahhoz a köréhez tartoztak, amely a Kádár-korban éppen az ő és a hozzájuk hasonló szocialista krimiírók művein szocializálódott. Másodszer az, hogy a korabeli honi krimi irodalomban nem akadtak potenciális kihívóik. Harmadszor pedig az, hogy a maga sajátos módján Mattyasovszky, Mág és Berkesi is igyekezett alkalmazkodni a Kádár-rezsim összeomlása utáni politikai viszonyokhoz. Valójában ez utóbbi tendenciával összefüggő műfaji devianciákkal kapcsolatban használok az előadásom címében található összefüggést. A zsáner hagyományának folytonosságát és megszakíttottságát reprezentáló diszkurzív manőverek feltérképezéséhez – vagyis annak tisztázásához, hogy mit is értek a szocialista detektívtörténet kapcsán rendszerváltáson – a két korszak határán átnyúló életművek elemzésével kívánok szempontokat találni. Az alábbiakban a fent említett három szerző közül kettővel (Mattyasovszkyval és Berkesivel) csak futólag, egygel (Mág Bertalannal) valamivel részletesebben foglalkozom. Választásom azért esett Mágra, mert a három korpuszt összevetve úgy vélem, az ő esetében lehet a legrepresentatívabb módon vizsgálni a szocialista krimi „korszakváltásának” problematikáját.

Az eredeti műfaji mintákra jellemző politikai-ideológiai nyelvhasználat és témaválasztás tekintetében a Mattyasovszky neve alatt 1989 után napvilágot látott öt regény kerül a legtávolabb saját hagyományától. A Berkesi- és a Mág-korpuszhoz képest itt nem írói szemléletváltás áll a változás hátterében, hanem a szerzői név mögött álló

személy cseréje. Mattyasovszky Jenő 1984-ben elhunyt, s a halála után megjelent tizenkét regény egyikéről sem lehet egyértelműen megállapítani, hogy az ő hagyatékából származik-e vagy idegen tollból. Az utolsó néhány mű borítóján és címdalán társszerzőként az ugyancsak Kádár-kori krimiíróként ismert Kulcsár Ödön szerepelt, s ez felveti azt a gyanút, hogy a Mattyasovszky név post mortem használata – a szerző korábbi népszerűsége miatt – már csupán kiadói marketingfogás lehetett. A bizonytalan eredetű vagy ál-Mattyasovszky-művek hőse, a Kádár-kori honi kémelhárítás Hód fedőnevű szuperügynöke a 80–90-es évek fordulójától már nem a nyugati kémcsoportok, hanem a kábítószer-, nemesfém- és embercsempészettel foglalkozó nemzetközi bűnbandák orra alá tör borsot. A Matyasovszky–Kulcsár-regények már nem a szocializmus és a kapitalizmus közti hidegháborús konfliktusból táplálkoznak, hanem a kommunizmus összeomlása után a volt *keleti blokk* világába is beszüremkedő, országhatárokon átívelő bűnszervezetekkel szembeni harcból.

A Mattyasovszky nevéhez köthető korpusszal szemben Berkesi 1989 utáni munkássága valamivel komplexebb képet mutat. Az életmű kései darabjai között vannak olyanok, amelyek a korábbiakra jellemző bűnügyi témákat és elbeszéléssémákat használják. Ezek az alkotások egyrészt a Kádár-kor kémelhárító és rendvédelmi apparátusát középpontba állító sztorikat cselekményesítenek, a kommunista rezsim hatalmi beszédére jellemző politikai, ideológiai szövegek elhagyásával. Vannak Berkesinek „kortárs”, vagyis a művek megírásának idején játszódó krimije is, amelyeknek sztorijai gyakran nyúlnak vissza az 1989 előtti időkre, hősei pedig nem egyszer bírálják a rendszerváltás utáni politikai, társadalmi viszonyokat. Az 1960-as és az 1980-as évek vége között népszerű Hód-történeteket pseudo-Mattyasovszky teljesen átkomponálja. Így a két korszak termése közti deviancia pusztán azt a tényt rögzíti, hogy a „klasszikus” kém(elhárító)regény műfaji mintázatai már nem életképesek. Ezzel szemben Berkesi kései regényei egy torz műfajváltozatot teremtenek: a szocialista rezsim propagandanyelvétől megfosztott, ám annak értékrendjét továbbra is őrző „posztszocialista” krimit.

Mág Bertalan alkotói pályájának utolsó évtizede két részre – és két különálló korpuszra – osztható. Az a rész, amely jelenlegi témánk szempontjából kevésbé hangsúlyos, olyan alkotásokat tartalmaz, amelyek többségében az 1960-as évekre datált gyilkossági esetekről szólnak, ám azokból hiányzik a szocializmus politikai nyelvét idéző és Mág 1989 előtti munkásságára még jellemző retorika. Ezek az 1997 és 2001 kö-

zött évenként megjelent regények (sorrendben: *Esőben jár a halál*, *Halálos utazás*, *Halál a síneken*, *A harmadik gyilkosság*, *A Fóthy-villa titka*) a klasszikus és a hard-boiled krimihagyomány műfaji kliséit használják fel a '89 előtti Mág-darabok önéletrajzi és dokumentarista írásmódjának frissítésére. A sztorik alapképlete megmarad: Mág és csoportja gyilkossági ügyben nyomoz. A cselekményvilágból és a hősök jellemrajzából azonban eltűnnek a rendszer politikai, jogi és társadalmi normáival összefüggő motivációk. Felerősödik a klasszikus krimire emlékeztető rejtélyközpontúság, az első személyű detektív-narrátor alakjában pedig – Raymond Chandler híres Philip Marlowe-jának „poszt-szocialista” kiadásaként – a renitencia nyomaira bukkanhatunk, ugyanis a figura munkája során többször kerül konfliktusba az általa is képviselt igazságszolgáltatás intézményrendszerével.

Noha Mágot korábban nem soroltuk a szocializmus kori honi krimi keményvonalas szerzői közé, e besorolás nem jelenti azt, hogy munkásságát nem itatta át mélyen a kommunista pártideológia értékrendszere. A szerző a kommunista pártnak azzal a nemzedékével volt egyidős, amely a második világháború után a politikai hatalomátvételt levezényelte és a diktatúrát kiépítette, mindezeket a folyamatokat pedig az igazságszolgáltatás pártérdekeknek alárendelődő intézményrendszerében élte meg. Mág írásaiban tehát éppen úgy jelen vannak a kor hatalmi diskurzusára jellemző szólamok, mint Mattyasovszkyében vagy Berkesiében. A különbség viszont az – s éppen emiatt nem használhatjuk kizárólagosan a keményvonalas jelzőt munkássága jellemzésére –, hogy rendőrtiszt pályáján és e pályát dokumentáló könyveiben túlnyomórészt olyan bűnelkövetőkkel foglalkozott, akik nem a szocializmus megdöntésére tettek kísérletet, hanem a kor törvényisztelő kisémberek életét és vagyonát veszélyeztették. Az ő világát nagyrészt a hétköznapi gonosztevői népesítik be, akiknek motivációi közé ritkán keverednek rendszerellenes elemek. Mág írásaival nem pusztán azért vált népszerűvé, mert a kisémberek védelmére kelő rendőrtiszt általa megalkotott mítosza vonzóbbnak bizonyult az olvasóközönség számára, mint a kémek és diverzánsok elleni deffenzív harcot folytató kommunista héroszokat megteremtő Mattyasovszky- és Berkesi-féle regények világa, hanem azért is, mert nem egy bűnügy elbeszélésekor, kilépve a rendőrtiszt szigorú szerepéből, a befogadók erkölcsi igazságérzetére apelláló konzekvenciákat is megfogalmazott.

Mág egyébként már írói pályájának kezdete előtt is népszerű nyomozótisztnek számított. Gyorsan ívelő karrierjének első periódusa

a kommunista hatalomátvétel előtti időkre megy vissza: az 1945-ben újjászerveződő budapesti rendőrség állományába kerülve alig egy esztendő elteltével már önálló nyomozócsoportot vezetett. A korabeli sajtó többször közölt beszámolót, rövidhírt sikeres nyomozásairól. Nyugállományba vonulása (1966) után fogott bele bűnügyi elbeszélések írásába. Első történetei a Tükör című „képes politikai és társadalmi hetilap” 1968. évi folyamában láttak napvilágot *Nyomoz a Mág-csoport* címmel. E tizenöt folytatásban publikált tíz történet alapozta meg Mág írói hírnevét. Az elbeszélések a szerző rendőrtisztai pályájának néhány sikeres nyomozásával foglalkoztak. A sztorikhoz több esetben a nyomozati anyagokból származó dokumentumok és bizonyítékok fényképmásolatait is mellékelte a szerző. Mág írói pályáján több mint harminc könyvet írt. Ezek – ha hihetünk a szerző szavainak – kivétel nélkül a rendőrtisztai pálya emlékeiből táplálkoznak. Akár valós, akár kitalált valamelyik története, műveit egy terjedelmes önéletrajzi diskurzus darabjainak tekinthetjük. Ez a Mág-szöveg univerzum azon sajátossága, amelyen még a históriáját átszelő rendszerváltás sem volt képes sebetek ejteni. Jól mutatja e szövegvilág kontextuális nyitottságát és viszonylagos stabilitását az a tény, hogy a pályakezdeként értelmezhető tíz elbeszélés között több olyan is akad, amelyet a szerző változtatás nélkül publikált 1993-as, egyébként 1968 és 1971 között írott novellákat tartalmazó *Híres magyar bűnügyek* című kötetében.

Valószínűleg csekély lehetett azoknak az olvasóknak a száma, akik Mág írói pályáját 1968-tól 2001-ig nyomon követték, ám ha voltak ilyenek, akkor sem biztos, hogy tapasztaltak a korpusz 1989 utáni termésében a Kádár-rezsim összeomlásával (is) magyarázható szemléletváltást. Pedig a(z ál-)Mattyasovszky- és a Berkesi-korpuszal összehasonlítva úgy tűnik, nála érzékelhető leginkább a revízió iránti szükséglet. Neki ugyanis – ellentétben a másik kettővel, s köszönhetően a műveit uraló önéletrajziségnek – saját múltjával kellett szembenéznie. Emiatt életművében a szemléletváltás jelei az autobiografikus diskurzuson belül keresendők: az emlékezés, az önértelmezés nyelvében; a nyomozói pályát meghatározó események, tettek szelektálásában és kombinálásában kimutatható differenciákban. Ahhoz, hogy a felsoroltakat a szerző szövegeiben szemügyre vehessük, az életmű autobiografikus jellegével kapcsolatban egy fontos megkülönböztetést kell tennünk. Mág életművében az önéletrajzi elbeszéléseknek két változata van. Az egyikbe azok a hosszabb vagy rövidebb írások tartoznak, amelyeknek történetei nem képeznek egységes narratívát. Bár a legtöbb elbeszélésben

találhatók a sztori datálására utaló információk, Mág köteteiben a történetek egymásutánisága soha nem követi a kronológiát. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a bűnesetek felgöngyölítését középpontba állító elbeszélésgyűjteményekben a nyomozónak a szó szoros értelmében véve nincs életrajza. A kronologikusság hiánya a korpuszt két szempontból is nyitott szerkezetűvé teszi. Egyrészt az egyes elbeszélések sorrendje tetszőlegesen módosítható, másrészt pedig – kis túlzással élve – végtelen számú fejezettel bővíthető, anélkül, hogy a cserének vagy a bővítésnek bármifajta strukturális vagy hermeneutikai következménye lenne. A Mág-féle önéletrajzi elbeszélés másik változata már az élettörténet narratív folytonosságának illúzióját igyekszik kelteni, s a nyomozói pálya egészének elbeszélését ígéri az olvasónak. Bár az ezt reprezentáló szövegek a teljes életmű töredékét foglalják magukban, a szerző 1989 utáni revíziós törekvései szempontjából a legfontosabb daraboknak tekinthetők.

Mág írói pályája során háromszor próbálkozott nyomozói múltjának egységes elbeszéléssé komponálásával. Először 1978-ban a *Bűnök és büntetések* című kötetében, majd 1980-ban a *Banditák Budán* című könyvében, utoljára pedig már a rendszerváltás után keletkezett önéletrajzi trilógiájában, melynek első kötete (*A színésznő halála*) 1991-ben, második kötete (*Az amatőr bankrabló*) 1993-ban, a harmadik (*Az utolsó nyomozás*) pedig 1994-ben jelent meg. Azért használtam a „próbálkozott” kifejezést, mert ezek közül a vállalkozások közül csak a harmadik jutott el a teljes – a rendőrség állományába kerüléstől a nyugdíjazásig tartó – életpálya feldolgozásáig, az első kettő viszont csak annak első néhány esztendejével foglalkozott. Valójában ez az a periódus, amelynek elbeszélése mindhárom próbálkozásban megtalálható. Közös ezekben a változatokban, hogy az életrajzi narratívát történelmi-politikai kontextusba foglalják. Mág nyomozói karrierjének első periódusa egybeesik a második világháború utáni honi politikai közélet és intézményrendszer újjászerveződésével és a kommunista párt hatalomátvételével. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szerző felfelé ívelő pályaszakasza a diktatúra felé tartó ország történelmébe íródik bele.

A három autobiografikus szöveg eltéréseit is döntően a saját múltjára visszatekintő emlékező *én*nek ehhez a történelmi-politikai háttérhez fűződő viszonyában tapasztalható devianciák generálják. Az 1978-as és az 1980-as könyvnek a pályakezdés éveit elbeszélő szakasza lényegében teljesen azonos. Az apróbb eltéréseket nem a kötetek publikálása közt eltelt idő motiválja, hanem a kiadványok eltérő célközönsége.

Az 1978-as változat a Határőrök Kiskönyvtára sorozatban jelent meg a Belügyminisztérium kiadásában. Ez a széria eredetileg a BM állományában dolgozók számára, kizárólag belső használatra készült. Célja az volt, hogy erősítse olvasóiban a kommunista öntudatot, a rendőri hivatás és a párt iránti elkötelezettséget. A sorozat eme célkitűzésének Mág könyve teljes mértékben megfelelt, hiszen rendőri karrierje 1945–46 közé eső periódusának elbeszélését a Kádár-rezsim politikai propagandájának legjellemzőbb ideológiai kliséi uralják, s ennek következtében az életrajz is a belügyi karrier kommunista példázatává válik. Az autobiográfia eme funkcionális jellegét már a kötet szerkesztői előszava rögzíti:

A BM Határőrség kezdeményező volt abban, hogy ezek a megtörtént bűnügyek, bűncselekmények napvilágra kerüljenek. Célunk az volt, hogy aki a Magyar Népköztársaság államrendjének és államhatárainak őrizetére felelős volt, az ismerje meg mindazoknak a névtelen hősöknek az egész, sokszor lehetetlen körülmények között végzett munkáját, merítsen erőt a jelen feladatok végrehajtásához. Mág mint nyomozó nem volt szuperhős, hanem egyszerű közkatonája szocialista rendszerünknek. [...] A bűnüldözés mellett szilárdan hitt és dolgozott is egy új világ megteremtésén, pártunk politikájának gyakorlati megvalósításán.¹

Ezek után cseppet sem csodálkozhatunk azon, hogy az önéletrajzi elbeszélésben Mág olyan figuraként jelenik meg, akinek kommunista múltja jobban motiválja a rendőri pálya iránti vonzalmát, mint szakmai elhivatottsága. Számos példával lehetne illusztrálni a pártpolitikailag elkötelezett Mág jellemrajzát. Az alábbiakban néhány olyan példát említek, amelyek az 1991-es önéletírás revíziós munkájának bemutatásakor is hasznosíthatók. A kötet szerzői bevezetője felvázolja azt a politikai környezetet, amelyben Mág megkezdte rendőri pályáját. Ebben a visszaemlékezésben három narrációs réteg különíthető el: a háború utolsó heteinek, a személyes élettörténetnek és a Kommunista Párt történetjének elbeszélése. Ez utóbbi az, amelynek az első kettő alárendelődik. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a „felszabaduló” Budapestnek és Mág pályakezdésének története a párttörténet nézőpontjából kerül bemutatásra. A narrátor itt a Rákosi-éra idejének politikai közbe-

1 Mág Bertalan, *Bűnök és büntetések*, BM Határőrség Politikai Csoportfőnöksége, Budapest, 1978, 6–7.

szédét uraló ellenségképeket és a kommunista diktatúra demagóg retorikáját használva a párt felemelkedésének sztorijába illeszti saját karrier-történetét. A rendőrség újjászervezésének nehézségeit taglalva kijelenti:

A polgári pártok [a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt – T. L.] igyekeztek saját embereiket elhelyezni az egyes rendőri szervezetbe. Olyanok is jelentkeztek az egyes pártoknál, akik talán csak napokkal előbb szabadultak meg a nyilas karszalagtól, nem beszélve a Pest környéki németbarát svábokról, német ajkúakról, akiknek nagy része az utolsó percig a fasiszta németek kiszolgálói voltak.²

Később hozzáteszi, hogy „a Kommunista Párt igen nagy súlyt helyezett arra, hogy tagjai kezdetben minél gyorsabban sajátítsák el a szakmai tudás alapelemeit”.³ A „kommunista” és a „polgári” kifejezések inentől fogva politikai és erkölcsi ellenfogalmakká válnak. Az előbbi a „haladó”, „hozzáértő”, „megbízható”, „építő”, az utóbbi pedig a „nyilas”, „fasiszta”, „reakciós”, „dilettáns”, „romboló” szinonimájává válik. Valószínűleg ezért kerül a rendőri pályára jelentkezés történetét elbeszélő második fejezet elejére az a jelenet, amelyben Mág a szovjetek által megszállt főváros rendőr-főkapitányságán a Bűnügyi Főosztály vezetőjének azzal indokolja döntését, hogy a Kommunista Párt delegálta. Bár a kötetben található esetek élet és vagyon elleni bűncselekményekről szólnak, szinte minden elkövetőről kiderül, hogy a kommunisták politikai ellenségtípusainak valamelyike.

Az 1980-ban megjelent önéletrajzi kötet alapvetően a két évvel korábbi anyagára épül, kisebb-nagyobb változtatásokkal. Valószínűleg a megváltozott célközönségre való tekintettel marad ki a *Bűnök és büntetések szerkesztői* előszava, és ugyancsak emiatt finomít Mág a szöveg pártideológiai nyelvezetén. A *Banditák Budán* már a nagyközönségnek készült, emiatt feleslegessé vált a kommunista agitáció és pártpropaganda teljes retorikai fegyvertárának megőrzése. Csak két párhuzamos szöveghelyet idéznék ennek illusztrálására. Az 1978-as kötetben ez áll: „A börtönből kiszabadult úgynevezett »nehéz bűnözők«, s az itt rekedt bujkáló fasiszták összeboronálódtak, és bandákba tömörülve embertelen módon lövöldözték agyon elsősorban a baloldaliakat, a kommunistákat és azokat is, akik velük egyetértettek.”⁴

2 Uo., 12.

3 Uo., 13.

4 Uo., 9.

Ugyanez a mondat az 1980-as változatban: „A börtönökből kiszabadult úgynevezett »nehéz bűnözők«, s az itt rekedt bujkáló fasiszták bandákba tömörülve loptak, raboltak és gyilkoltak.”⁵ A korrekcióval megváltozik a bűnös-áldozat reláció is, hiszen az előzőben a kommuniszták az erőszakos cselekedetek elszenvetői, utóbbiban viszont – megnevezetlenül ugyan, de – maga a társadalom. A másik példa ahhoz az eseményhez kötődik, amikor Mágót a felettesei megbízzák egy saját nyomozócsoport szervezésével. Erről az 1978-as szöveg így számol be: „[k]ijelöltek három irodahelyiséget és megkezdtem csoportom megszervezését. A Kommunista Párt elméleteinek elsajátításával, szakmai tudásunk fejlesztésével, rohamra indultunk az alvilág, a bűn mindenirányú fertőzésével szemben.”⁶ Az 1980-as változatban a második mondatból csak ennyi marad: „[r]ohamra indultunk az alvilág, a bűn mindenirányú fertőzésével szemben.”⁷ A *Banditák Budán* természetesen őrzi az önéletrajzi én pártpolitikai kötődésének emlékeztétét, hiszen több helyen változtatások nélkül közöl a *Bűnök és büntetések*ből erre utaló szövegrészeket. Mindkét változatban szerepel az az egyébként valós tény, hogy Mágót a Párt ajánlotta a fővárosi rendőrség vezetőinek figyelmébe, másrészt az a mondat is, amelyben a szerző magát „kommunista detektívnek” nevezi.

A rendszerváltással Mág számára az életrajzi narratíva affirmatív politikai kontextualizálása és az ezt (is) reprezentáló ideológiai-propagandisztikus nyelv elvesztette időszerűségét. A szerző krimiírói népszerűsége szempontjából komoly tétje lehetett annak, hogyan íródik tovább terjedelmes életműve. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az írói pálya további sikerességére nézve kínossá válhatott Mág számára a fent nevezett két kötet emlékezete. Valószínűleg emiatt látott hozzá röviddel a politikai fordulat után életrajza újbóli megírásához. Ebben a vállalkozásban egyszer sem említi két korábbi könyvét, holott 1989 előtt gyakran hivatkozott írásaiban terjedelmes munkásságára és népszerűségére. Az önéletrajzi trilógia jellegéből adódóan úgy tűnik, hogy a rendőri pálya újraírásának legfőbb célkitűzése a korábbi életrajzoknak az életműből való kitörlése lehetett. *A színésznő halála* című kötet – ahogy arra már korábban utaltam – ugyanazt a periódust beszéli el, mint az előző kettő, ám jócskán átírva a nyomozói pálya kérdéses szakaszát. Ám az újraírás inkább tűnik az autobiografikus szövegüniver-

5 MÁG, *Banditák Budán*, Zrínyi Katonai, Budapest, 1980, 5.

6 Uő., *Bűnök és büntetések*, 65.

7 Uő., *Banditák Budán*, 52.

zum palimpszesztikus álcázásának, mint egy korábban meghamisított múlt igaz történeté formálásának. Ezt már *A színész nő halála* szerzői bevezetője is jól reprezentálja, ugyanis az nem más, mint az 1978-as könyv szerkesztői előszavának első személyű nyelvi formában előadott, néhány helyen átszerkesztett változata. Az 1991-es bevezetőből egyrésztől kimaradnak olyan szövegrészek, amelyek Mág rendőri karrierjének kommunista példázatoságát hangsúlyozzák,⁸ másrésztől bekerülnek olyan mondatok, amelyek a nyomozói pálya sikereit szakmai okokra vezetik vissza. Az autobiografikus elbeszélésről is hasonló megállapításokat tehetünk. Mág elhallgatja ebből a sztoriból kommunista múltjának minden terhelő mozzanatát: többek között a Párthoz fűződő bensőséges viszonyát és a megszálló szovjet hadsereg néhány katonai vezetőjéhez fűződő baráti kapcsolatát. Míg a két korábbi kötetben a karriertörténet e két pillérre épült, addig az 1991-es verzióban már csak a személyes rátermettség, a megérzések és a szerencse motíválja a nyomozói pályán elért kezdeti sikereket. Feltűnő az is, hogy ez utóbbi életrajzban az 1978/1980-as kötetek esetei teljesen kicserélődnek. Részben azért, hogy még nyomokban se emlékeztessék az olvasót a szerző két évtizeddel korábbi életrajzára, részben viszont azért, mert a korábbi esetek bűnelkövetőinek jellemrajza erősen kötődött a kommunista rezsím ellenség típusaihoz. Mág újraírt életrajzában az ellenségképek egy részének nyoma vész, másik része kicserélődik: *A színész nő halála* világában már nincsenek a kommunista rezsímet fenyegető, disszidensből, ellenforradalmárból, horthysta katonatisztekből, nyilasokból gonosztevőkké avanzsálódott alakok. Nem a pártpreferenciák szervezik az újjáalakuló rendőrség tisztjei közti konfliktusokat sem, hanem a tehetségtelen, embertelen, korrupt felettesek és nemegyszer – *horribile dictu* – maga a pártvezetés. Erre a változó ellenségképre a legjobb példa *A színész nő halálából* a címadó és egyben a kötetet záró fejezet, amely Bajor Gizi és férje titokzatos halálesetéről és körülményeinek kiderítéséről szól. Ez ugyanis Mág egyetlen olyan története, amely egy kudarcba fulladt nyomozásáról nyújt beszámolót. A kudarc oka nem az, hogy nem sikerült kideríteni, vajon Bajor Gizi öngyilkos lett-e vagy a férje ölte meg őt, hanem az, hogy az ÁVH vezetője, Péter Gábor leállította a nyomozást. Mág ebben az önéletrajzban már nem a kommunista rezsím kegyeltjeként, hanem a diktatórikus módon vezérelt belügyi intézményrendszer áldozataként tűnik fel. 1945–46-ra

8 Ilyen például a jelen írásunk első lábjegyzetéhez tartozó idézet.

datált történeteiben gyakran – a kronológiára fittyet hányva – utal az Államvédelmi Hatóság 1948–53 közötti gyalázatos tevékenységére (megfélemlítések, kínzások, gyilkosságok), amely beárnyékolta a rendőrség iránti bizalmat.

Az újraírt önéletrajz első kötete Bajor Gizi titokzatos halálának lezár(hat)atlan nyomozásával fejeződik be. Az autobiográfia további darabjai már egy sötét és kellemetlen emlékü múltjától megtisztult rendőrtisztai pálya kiteljesedését és végét elbeszélő fejezeteivel folytatódnak. Ezekben már a feladatára koncentráló profi és dörzsölt nyomozóval találkozunk. A kötetek nemcsak a rendőri pályát foglalják egységes narratívába, de elő is készítik az életmű legutolsó, 1997 és 2001 közötti szakaszának regényeit, amelyek már a korpusznak a detektívtörténet műfaji hagyományához való közeledését dokumentálhatják. De ez már egy másik történet...